

Værfts-Magazinet

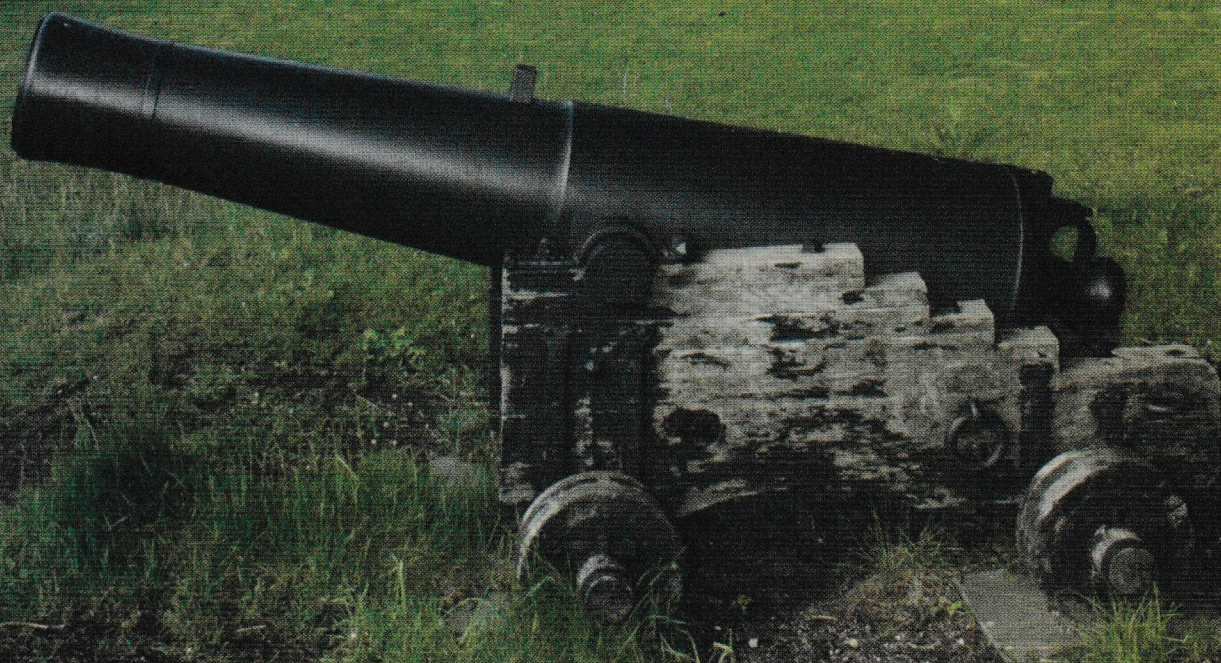
Nr. 2

Juni 2005

4. årgang

Fredriksvern Værfts Venner

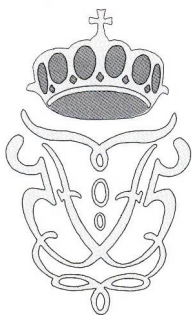

Rekkverket på "DRESDEN" slik det fortoner seg på dekket av den delen som fremdeles ligger under vann.

Det var noe kjent med dette, kunne Yngve Rakke konstantere når redaksjonen var på tur i busker og kratt nedenfor der hvor hytten engang sto.

Faktisk ligger det ennå rester etter dette tyske skipet ute på Rakke - men nå er de tatt med til Sjøhistorisk Magasin på Fredriksvern verft, slik at alle kan få se dem. Foto: Rune Sørлие

Fredriksvern Verfts Venner

Innhold:

Formanden har ordet	4
Lov og orden i Fredriksvern på 1700-tallet	5
Historien om et skip, en hytte og Rakke Fort	7
8. mai – til ettertanke	18
Tysklandsstudentene og Stavern, del II	19
Kunsten å overleve	27
Et gammelt brev	30

Foto forside:

Foto: Svern Dvergastein

Foto tittelblad:

Den gamle vaktstuen og
Kommandantboligen på 1930-
tallet. Rune Sørlies fotosamling

I redaksjonen:

RUNE SØRLIE	Redaktør
YNGVE RAKKE	Fotograf
MARIANNE SØRLIE	Fotograf/medarbeider
SVENN DVERGASTEIN	Fotograf

Medarbeidere dette nummer:

Hans Støvern, Per Inge Olsen og Finn Otterstad

Formanden har ordet

I siste nummer av Værftsmagasinet tok vi opp innstillingen fra administrasjonen i Larvik kommune til kommunedelsplan for Stavern. Vi var uenige i forslaget til lokalisering av ny barneskole på Kaken innenfor området til Justissektorens kurs- og øvingssenter. Utkastet til kommunedelsplan ble senere lagt fram i et folkemøte og videre sendt ut på høring. Det kom inn 35 høringsuttalelser, deriblant FVV's innspill.

Med bakgrunn i høringsuttalelsene har administrasjonen nå lagt fram et nytt forslag for politisk behandling. For oss er det gledelig å se at administrasjonen har justert sitt forslag når det gjelder bruk av arealer "innenfor gjerdet" på Kaken. Man har ikke forlatt forslaget om Kakenområdet som framtidig område for nye barneskole, men foreslår følgende:

"Ved framtidig omdisponering av områder på Kaken og området Kaken - Fredtun skal behovet for areal til framtidig barneskole vurderes" Kartskissen som viste lokalisering inne på JKØ's område er tatt ut.

Vi føler at vårt engasjement i denne saken har hatt betydning og at virksomheten ved Fredriksvern verft nå har mulighet for videre utvikling. Kommunedelsplanen skal nå opp til politisk behandling.

Sommeren står for døren og det betyr stor aktivitet i Stavern og ved Fredriksvern verft. Vi for vår del har som vanlig mange oppgaver på informasjonssiden gjennom

guiding på verftet og i museet. Vår nye informasjonsbrosjyre på engelsk er nå klar slik at også engelsktalende kan få presentert verftet og dets historie på en fullgod måte. Arbeidet med utstillingen i Kadettbrakka går framover, men det er i skrivende stund usikkert om vi får presentert denne i sommer. Vi må bare innrømme at dette var en mer omfattende jobb en det vi trodde på forhånd.

Vi har vært på befaring i de gamle mannskapsforlegningene som nå er gjort om til hotellstandard for å romme kursvirksomheten ved JKØ. De har virkelig fått en standardheving. På den eldste forlegningen som mange av våre lesere kjenner under navnet "Skaugum" har alle rom fått toalett og dusj og har i tillegg kjøkkenkrok for selvhushold.

Den siste forlegningen, Befalsforlegning I, ved den gamle befalsmessen vil man starte å restaurere til høsten. For øvrig skjer det mye på vedlikeholdsfronten. Den viktigste oppgaven i sommer er å fullføre utvendig behandling av galeiskurene og skifte ut råte i gavler samt i treverket innover mellom skurene. Det ene havehuset er pusset opp og der får vi permanent oppbevaring av flagget. Vinduer i trappehuset på Kommandantboligen er restaurert og det er foretatt oppussing i annen etasje i befalsmessas nordre fløy. Et annet prosjekt som er på trappene er å fjerne gjerdene til det området hvor Forsvaret tidligere hadde plassert NOAH-batteriet (IRS), og gjøre dette tilgjengelig for allmennheten. Verneplanarbeidet er i slutfasen og vi ser fram til å se det endelige produkt. Forsvarsbygg har også fullført en kartlegging av biologisk mangfold på Fredriksvern og Stavernsøya slik at man i framtiden er seg bevist det eksisterende plante- og dyreliv.

Hyggelig er det å registrere at Sjøheimevernet vil etablere seg ved Fredriksvern verft. Riktignok med bare 3 stillinger i første omgang, men det kan kanskje medføre ytterligere øvingsaktivitet i området. Vi hilser denne aktiviteten velkommen.

Da gjenstår det for meg å ønske dere alle en
GOD SOMMER! med mange positive opplevelser på Fredriksvern verft.

Per Inge Olsen

Lov og orden i Fredriksvern på 1700-tallet

Av Per Inge Olsen

Beskrivelsene av livet ved Fredriksvern verft og i Stavern på 1700 tallet forteller om et samfunn med mye slit, dårlig hygieniske forhold, et ensidig kosthold og mye svir og drikk. Noen idyll slik vi tenker på verftet i dag var det ikke. Selv om arbeidsdagene var lange bød det seg alltid en mulighet for å hygge seg eller drukne sine sorger ved et av Staverns mange skjenkesteder. Uvanlig var det heller ikke å ta seg en fyllekule nede på Agnes søndag etter kirketid. Disiplinen var hard og straffet ble den som satte seg ut over reglementet. Flere av verftssjefene forsøkte å innskrenke både på skjenkerettighetene og på mannskapenes bevegelsesfrihet om kveldene, uten at dette beviselig hadde noen stor effekt. Nå må det sies at det ikke alltid var mors beste barn som ble utskrevet til tjeneste ved Fredriksvern.

Mange disiplinære saker skyldtes fyll og krangel, men dette var tross alt å betrakte som uskyldige forhold. Ofte ble avstraffelsen for drukkenskap foretatt på stedet - gjerne med en durabelig omgang pryl, og så var en ferdig med saken.

I rettsprotokollene fra den gang kan man lese at den 25. september 1750 var det en rettsak hvor tømmermann Ole Olsen hadde overfalt tollsositetsforpakter Christian Gutfeldt og slått ham i brystet - selvsagt i fylla.

Den 8. oktober samme år ble matros Hans Martinsens kone knepet i det hun satt utenfor verftsporten om morgenen og solgte brennevin. Hun unnskyldte seg med at hun trodde at det var tillatt. Arbeiderne på verftet ble skikkelig forarget over myndighetenes inngripen, for fikk de ikke brennevin til frokost så ville de heller ikke arbeide, sa de. Enden på det hele ble at hun fikk en advarsel.

I en sak av 11. september 1750 beskyldte en dansk kvinne en matros med navn Niels Madsen for å ha besvangret henne. Retten spurte om han hadde gjort noe slikt før. Til det svarte han nei. Retten frifant han fordi han var virkelig matros i kongens tjeneste og at det var første gang han således "sig ved leyersmål forseet hadde".

I dag kan en trekke på smilebåndet over at seksuell omgang mellom ugifte, eller "leyermål" som det den gangen het, var en straffbar handling. Vi må imidlertid huske på at datidens offisielle moralbegreper var mye strengere. Militære var ofte fritatt for leyer målstraff dersom dette skjedde en gang, slik også for Niels Madsen. Ved gjentakelser kunne det bli snakk om bøter eller offentlig skrifte i kirken. Var derimot den ene eller de to impliserte parter gift var saken noe verre. Da ble forseelsen betraktet som enkelt, eller dobbelt hor, og

straffen ble deretter, for eksempel forvisning eller pisking. Avkriminalisering av seksualsakene begynte i 1812 da bøtestraffen for samleie mellom ugifte opphørte.

Det skjedde imidlertid verre ting, og brudd på datidens lovverk ble hardt straffet.

Den 19. november 1750 var W. Philip Schiøts inneblandet i et slagsmål. Året etter forbryter han seg igjen, nå langt alvorligere. Han gikk inn i et hus og ba en kone om et stykke brød. Jo da, hun la brødkniven ferdig og gikk for å hente brødet. Da hun kom tilbake lå barnet hennes, en pike på 6 år, død på gulvet i en stor blodpøl. Mannen ble dømt til døden, men kongen forandret dette til festningsarbeide i jern på livstid, en straff som nok var verre enn å bli henrettet.

Alle dødsdommer måtte fra midten av 1700-tallet forelegges kongen og han benyttet ofte sin rett til å formilde den.

En matros med navn Daniel Petersen ble for eksempel dømt til tre gangers kjølhaling for knivstikking. En slik straff kunne medføre døden ved drukning eller varig skade som følge at kroppen strøk langs den skjellbelagte skipsbunnen og armer og bein dratt ut av ledd. Når han stakk hodet opp av vannet på styrbord side skulle det fyres et skarpt kanonskudd rett over han. Kongen forandret imidlertid straffen til 150 slag kat (Kat var tynne tau på en meters lengde med knuter som var festet til et håndtak). Dette var også en meget hard straff som kunne medføre døden, så det er et spørsmål om det egentlig var en formildning.

Desertering var en alvorlig forbrytelse den gang. Det var slett ikke uvanlig at soldater fra Fredriksvern rømte fra tjenesten. Straffen for desertering var henging fra babords

fokkerånok, men ble ofte satt til 150 slag kat samt arbeide i renholdet, dvs ved doer. Festningsarbeider (slaveri) på livstid var også en vanlig straff for desertering etter 1763.

Pisking ble ofte utført som "kakstryking" dvs at de dømte ble bundet til en pæl (kaken) som sto på et offentlig sted og pisket av bøddelen.

29. september 1765 ble det begått et drap på verftet. Gjerningsmannen, en svenske som arbeidet på verftet, ved navn Jonas Kingren, drepte en marinesoldat, Jens Olsen, for å ta fra ham hans penger og klær. Drapet ble utført "paa en Glupsk Maade med een Øxe" og straffen ble deretter. Han skulle "5 Gange knibes med gloende Tænger, miste den høyre Haand og Hovedet med een Øxe, dernest Kroppen legges på Steyle samt Haand og Hoved at fæstes paa enn Stage. Han ble dog for Knibingen befriet".

Steyle og hjul var en vanlig betegnelse for radbrekking. Det var en gammel straffemetode som ble anvendt mot særlig grove forbrytelser. Ugjerningsmannen ble spent fast til et kors hvor hans legeme ble knust, vanligvis med en klubbe. Deretter ble han bundet til et hjul som ble festet vannrett på en oppreist stake (steyle). I Danmark-Norge var det vanlig at den dømte ble avlivet før radbrekkingen. Denne straffemetoden ble avskaffet i løpet av 1700-tallet.

Det var vanlig at verftets folk ble kommandert til å være til stede ved henrettelser og lemlestelser. Det var vel ment å ha en allmennpreventiv virkning.

Som en kuriositet kan det nevnes at det i 1760-årene var vanskelig å få ansatt en skorsteinsfeier ved verftet. Et innrykk i en Københavneravis førte heller ikke til at noen meldte seg til denne tjenesten. Det endte med at en dødsdømt matros beholdt livet mot å bli evig skorsteinsfeier.

Straffenivået ble langsomt mildnet. I et brev fra Collegiet i København av 8. jan 1793 gis det ordre om at katning skal utføres innendørs og ikke under åpen himmel hvis været er dårlig.

I en Kgl. Res. av samme år gis det følgende regler:

- Ved all katning skal det kun brukes et slags tamp, nemlig av 1 1/4 tommes tykkelse.
- Den som tamps må foruten skjorten være iført en tynn trøye.
- På pælen skal det anbringes en pute stoppet av høy eller halm
- Slagene skal alltid anbringes midt på ryggen og skulderbladene samt gis langsomt.
- Gutter under 16 år skal ikke tamps, men gis ris.
- All katning og tamping om bord på skip skal skje foran masten og ikke foran kanonen.
- Underoffiserer må ikke stå til pæls, men settes i kasjotten, dog ikke lenger enn 8 dager.

Den siste bestemmelsen unngikk sjefene nokså enkelt ved først å degradere vedkommende underoffiser, gi ham tamp, og så la han avansere igjen.

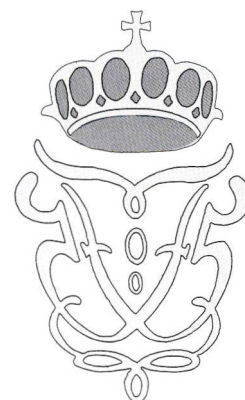
Degradering ble benyttet som straffemetode ovenfor offiserer og underoffiserer, men i 1795 kom det en bestemmelse om at degradering av sjøoffiserer skulle avskaffes, slik det allerede var gjort for landetaten. I stedet skulle det nyttes festningsarrest samt at sjøoffiserene skulle miste 3/4 av sin gasje for den tiden de satt i arrest. De inndratte midler skulle gå til Sjøkeveshuskassen.

Festningsarresten hadde tre grader:

- simpel arrest som ga arrestanten anledning til å gå fritt rundt på festningen
- annen grads arrest ga adgang til to timers fri vandring pr dag
- tredje grads arrest foreskrev permanent opphold i arrestlokalet.

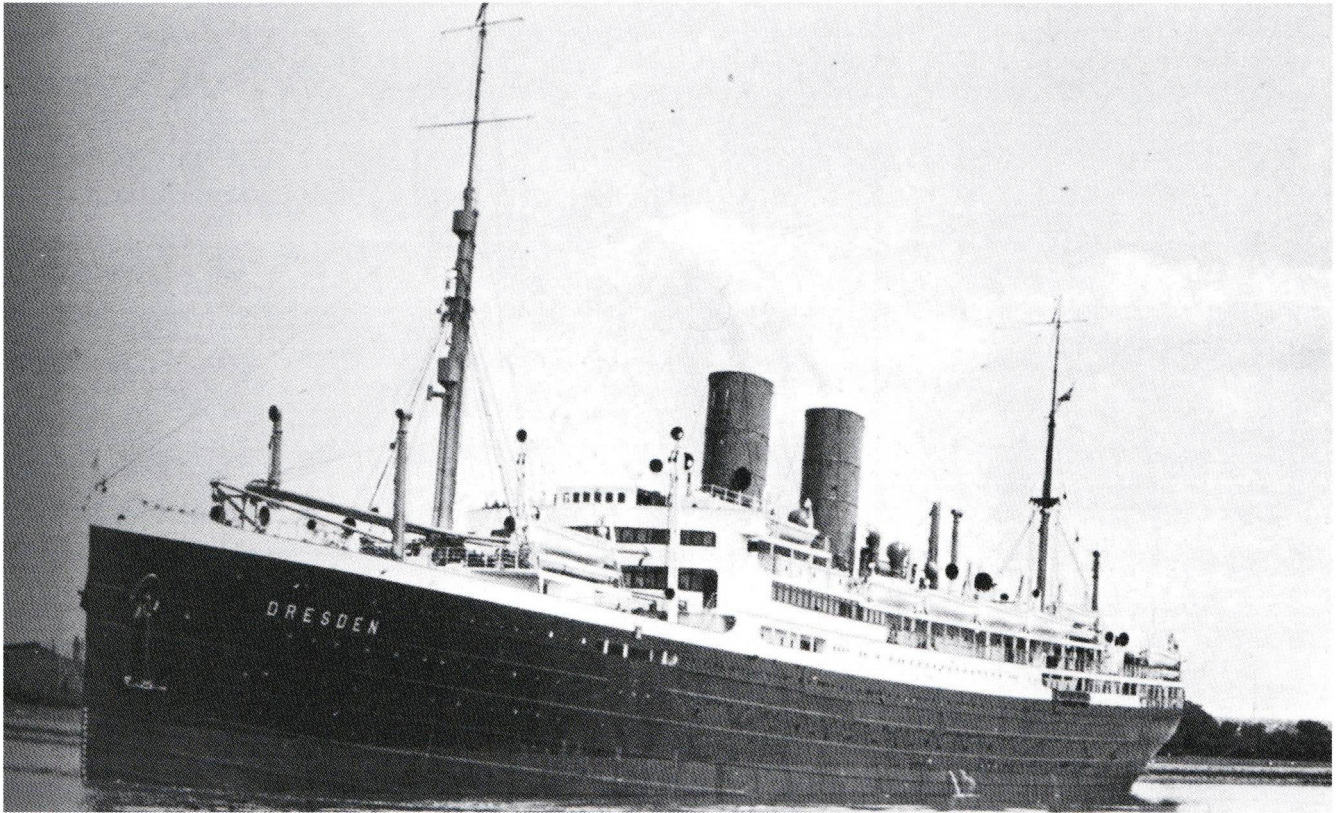
I vaktinstruksen fra 1795 går det fram at vakthavende offiserer skulle visitere arrestantene hver morgen og kveld eller oftere hvis nødvendig. Spesielt skulle han kontrollere at jernet var i orden hos de som var lagt i jern og at de ikke hadde gjenstander på seg som de kunne bryte seg ut med, eller skade seg selv og andre.

De eksempler som vi har funnet i Fredriksverns arkiver viser hvordan uregelmessigheter og lovover-tredelser ble håndtert på denne tiden. Brutalt synes vi - nødvendig syntes nok mange den gang. Som følge av opplysningstidens endrede menneskesyn ble hele straffesystemet langsomt lagt om på 1700-1800-tallet med hovedvekt på tukthus- og fengselsstraffer. Selv om dødsstraff fortsatt eksisterte ble mange dommer omgjort. I tiåret 1789-1797 ble 31 av 101 dødsdommer eksekvert, i resten av sakene ble straffene omgjort. Etter 1800 fant det bare sted sporadiske henrettelser ved særlig bestialsk utførte drap.

Historien om et skip, en hytte og Rakke Fort

Av Rune Sørli

Ute på Rakke ble det midt på 1930-tallet bygget noen hytter oppe på høyden hvor skytefeltet er i dag. En av disse hyttene tilhørte en herr Antvord, som hadde kjøpt deler fra det tyske passasjerskipet "Dresden" som hadde havarert på Vestlandet i 1934. Med hjelp av disse utsmykket han sin hytte med både inventar, rekkverk og trapper.

Blant annet hadde han rigget til med rekkverk og trapper fra skipet, både rundt selve hytta og i terrenget slik at adkomsten ned til sjøen skulle bli lettere. Hytta fremsto som særegen, og hadde også meget av "Dresdens" interiør – blant annet et ratt som var blitt omgjort til en del av baropplegget i hytta.

Så kom krigen, og allerede i mai 1941 overtok det tyske kystartilleriet hytta og området rundt. Det ble anlagt et batteri som inngikk i artillerigruppe 980, med estykning på 4 stk. 12 cm kanoner med skuddvidde på 15 000 meter.

Hytta ble i den første tiden brukt som en provisorisk kommandosentral ved etableringen av den første skytestillingen, som lå like utenfor vinduene. Senere satte arbeidene i gang for fullt, og innen kort tid sto batteriet

stridsklart. Da ble hytta utrangsert og revet – en ny kommandosentral sto klar som en del av fjellanlegget.

Men la oss se litt nærmere på dette tyske skipet, som det den dag i dag finnes rester av igjen ute på Rakke.

D/S "DRESDEN"

Byggingen av "Dresden" ble påbegynt i 1914, den gang under navnet "Zeppelin". På grunn av uforutsette omstendigheter (første verdenskrig) ble imidlertid ikke skipet bygget ferdig før i 1918. Deretter ble det overlatt til England som en del av krigserstatningen.

P&O lines hadde skipet i fart under navnet "Ormuz" til ca 1927, da det ble solgt tilbake til Tyskland,

Vraket av den havarerte "DRESDEN" ble det reneste turistmål før man tok til med opphuggingen. Foto: Rune Sørliens fotosamling.

og satt i fart som turistskip av Norddeutscher Lloyd endelig under navnet "Dresden".

Fra 1933 var det med på det såkalte "Kraft durch freude" programmet, en del av det Nazistiske propagandaapparatet som arrangerte bl.a. billige feriereiser for tyske arbeidere, også til Norge og norske fjorder. Samtidig skal det vistnok også ha foregått etterretningsarbeid, kartlegging av havner etc. på turene til norskekysten.

Forliset

"Dresdens" siste tur startet 18 Juni 1934, og turen skulle ha gått til Hardangerfjorden, men på grunn av tykk tåke ble det en rundtur i Ryfylkefjordene i steden.

Torsdag den 21 Juni, var "Dresden" på vei nordover da det støtte på grunn ved Aregrunnen, sør for Bokn. Fart ved sammenstøtet var ca. 9,5 knop. Ved å reversere begge maskinene kom skipet seg av grunnen, men tok inn mye vann. Kapteinen bestemte seg for å gå nordover Karmsundet for å finne en egnet bukt med sandbunn å sette skipet på grunn i, sannsynligvis ved Høievarde.

Imidlertid var situasjonen blitt så prekær at de måtte bare ta første og beste sted, og "Dresden" ble satt på grunn ved Hestvik. Der var det ikke så veldig langgrunt, så man måtte prøve noen ganger før skipet endelig ble stående.

Mannskapet på 323 og passasjerene 975 ble tatt ombord i andre skip som kom til assistanse, "Stavanger", "Kvitsøy", "Kong Harald", "Kronprinsesse Martha" og et fransk oppsynsskip. Det er oppgitt 4 personer som døde i forbindelse med forliset. To kvinner fikk visstnok panikk og hoppet i sjøen og omkom. Ingen fikk med seg noe særlig bagasje, men fikk det nødvendige av klær og losji av lokalbefolkningen, før de reiste hjem til Tyskland med et annet skip D/S "Stuttgart".

Som takk for hjelpen ble skipsklokken seinere gitt som gave, og henger nå på kaien i Kopervik. Det ble holdt sjøforklaring, men årsaken til ulykken ble ikke helt klarlagt, det var spekulasjoner om de hadde gått på en ukjent grunne, eller at staken som markerte Aregrunnen sto feil, kapteinen mente at Aregrunnen var 500 m aktenom tvers.

Opphugging

Etter hvert tippet "Dresden" over på babord side, og det ble klart at berging var umulig. Brødrene Anda i Stavanger drev med opphuggingsarbeid nesten fram til krigen, men måtte gi seg da de var kommet ned til maskinrommet fordi de var redde for restene ville sige ut. Akterskipet står igjen med ca. 20 grader slagside.

Den hadde "verdens beste" plassering, hytta på toppen av Rakke - her sees også godt den trapp fra "Dresden" som var anlagt ned fjellet mot sjøen. Foto: Rune Sørli's fotosamling.

Samme område i dag. Foto: Sverre Dvergstein

Redaktøren selv, Rune Sørli, studerer de maritime rester som fremdeles finnes den dag i dag etter trappe-anlegget i fjellsiden på Rakke. Foto: Svern Dvergastein

Tilstand på vraket nå

Der akterskipet begynner er det ca 30m til bunnen, grunneste del stikker opp til ca 18m. Derfra skråner dekket nedover til ca 35m. På bunnen ved roret er det over 50. Foran akterskipet er det et parti hvor alt er fjernet, så kommer man til (eller fra) et stort område med diverse jernskrot, rester av skuteside, korridorer, badrom etc. i dybdeområdet 15-18m. Dresden er vel et av de vrakene i vår del av verden som har hatt mest dykkeaktivitet, helt siden de første fra klubben vår begynte å dykke der tidlig på 70 tallet har vi fått høre at "Dresden, det kan da ikke være noe vits å dykke der, det er hogd opp, det er bare skrot igjen, tusenvis har dykket der og tatt med seg alt av verdi... etc." Uansett hvis man har øynene med seg kan man fortsatt finne en og annen souvenir blant skrotet.

Fakta om "Dresden"

Bygget:	1914/15 – ferdig 21 januar 1915.
Verft:	Bremer Vulkan
Byggnr.:	579
BRT:	14167
Lengde:	173,7 meter
Bredde:	20,5 meter
Besetning:	320 personer
Passasjerer:	319 I kl. – 156 II kl. – 342 III kl.

Yngve Rakke har dykket på "DRESDEN"

Jeg har dykket mange ganger på vraket av "Dresden". Baugen og det av skipet som var over vann ble hugget opp på stedet i sin tid, men akterskipet ligger fortsatt igjen på bunnen.

Vraket ligger inne i bukt, ikke langt fra land. Det er bilvei ikke langt unna så tilgjengeligheten er god.

Når jeg har dykket der har jeg ikke brukt egen båt, men svømt ut fra land. Dybden er fra til 10 meter på det grunneste punktet til 50 meter på det dypeste. Sikten er god, opptil 20 meter.

Vraket er idag en overgrodd oase, hvor fisk, krabber og andre av havets innbyggere koser seg i strømmen som går gjennom Karmsundet. Det som ligger igjen av "Dresden" er fra midtskips og akterover. Akterskipet er ganske helt og komplett og, derfor også vanskelig å komme inn i.

Jeg har vært langt inne i vraket og tittet inn i lugarer og oppholdsrom, men her har sportsdykkere også omkommet fordi de ikke fant veien ut igjen.

Dybderus og stress, mørket kombinert med slam som virvles opp av dykkerens svømmeføtter, gjør at rettetten often er vanskelig og farlig. Skulle f.eks dykkerlykten slutte å virke under slike omstendigheter, er man ferdig.

Vraket av "Dresden" er spennende og vakkert, men hun krever fortsatt sine offer blant souvenirjegere som prøver å trenge inn til steder der ingen dykkere hittil har vært.

Tyske soldater fra Hærens kystartilleri har tatt den fantastiske hytta til "kommandoøentral" i 1942. Foto: Rune Sørliens fotosamling.

Tyskere utenfor hovedinngangen på hytta. Foto: Rune Sørliens fotosamling.

Hytta anno 1942. Foto: Rune Sørliens fotosamling.

Samme sted i dag. Foto: Svenn Dvergastein

Utsikten mot sør, slik den fortonet seg i 1942, og hvor deler av rekkverket til "Dresden" sees i forgrunnen. Foto: Rune Sørliens fotosamling.

Samme sted i dag. Foto: Svenn Dvergastein

Tysk underoffiser koser seg på Rakke - et sted langt fra frontlinjene - legg merke til det flotte trappe-rekkverket som går ned fra området. Foto: Rune Sørli's fotosamling.

Terrassen anno 1942. Foto: Rune Sørli's fotosamling.

*Kadetter på Fredriksvern verft tidlig på 1900-tallet.
Foto: Rune Sørlics fotosamling.*

8. mai – til ettertanke

Et minne om alle dem som med freden og friheten kom hjem i 1945.

Finn Otterstad

Det ble feiret
okkupasjonsmakten beseiret
ved innsats av
norske sjømenn
som trosset u-båtjakten
og sikret frakten
over de åpne hav.

Men – under andre verdenskrig
ble også noen igjen.
Om dette skrev Nordahl Grieg:
”Over de dødes rike
står luften ukrenkelig ren.
Det er som å spille et vennskap
hvis vi vil nevne EN

alltid kommer det nye
vi kjenner dem mann etter mann.
Og med vårt liv må vi huske
at slik er vårt fedreland.”

For Norge var tapslisten hard
tusen på tusen sjømenn
fra Stavern tretten,
som ofret sitt liv for freden
for at vi skulle oppleve gleden
å leve i friheten!
Et krigsminnesmerke til ettertanke
hvor det står:
”Her skal vi minnes de døde
som ga sitt liv for vår fred”

Tysklandsstudentene og Stavern

Et sammendrag av boken «Tysklandsstudentene» - del II

av Hans Støvern

Bidragene til boken om Tysklandsstudentene ble skrevet av studenter som selv opplevde denne historien. Michael Sars og Knut Erik Tranøy redigerte bidragene og fikk dem utgitt som bok i 1946.

Fangenskap og internering i Tyskland.

En kort oversikt over hvor studentene var internert, eller satt som fanger.

Nesten alle de mannlige studentene ved Universitetet i Oslo ble arrestert av tyskerne i 1943. Bare noen få klarte tilfeldigvis å komme seg unna i tide. Arrestasjonene skjedde den 15. oktober og 30. november 1943. Noen ble sendt til Berg ved Tønsberg, men de aller fleste, ca. 700, ble sendt til Stavern. Senere ble alle sendt Buchenwald, nær Weimar i Tyskland, eller til Sennheim i Elsass i Frankrike. For oversiktens skyld kan det være greit å dele dem inn i tre grupper:

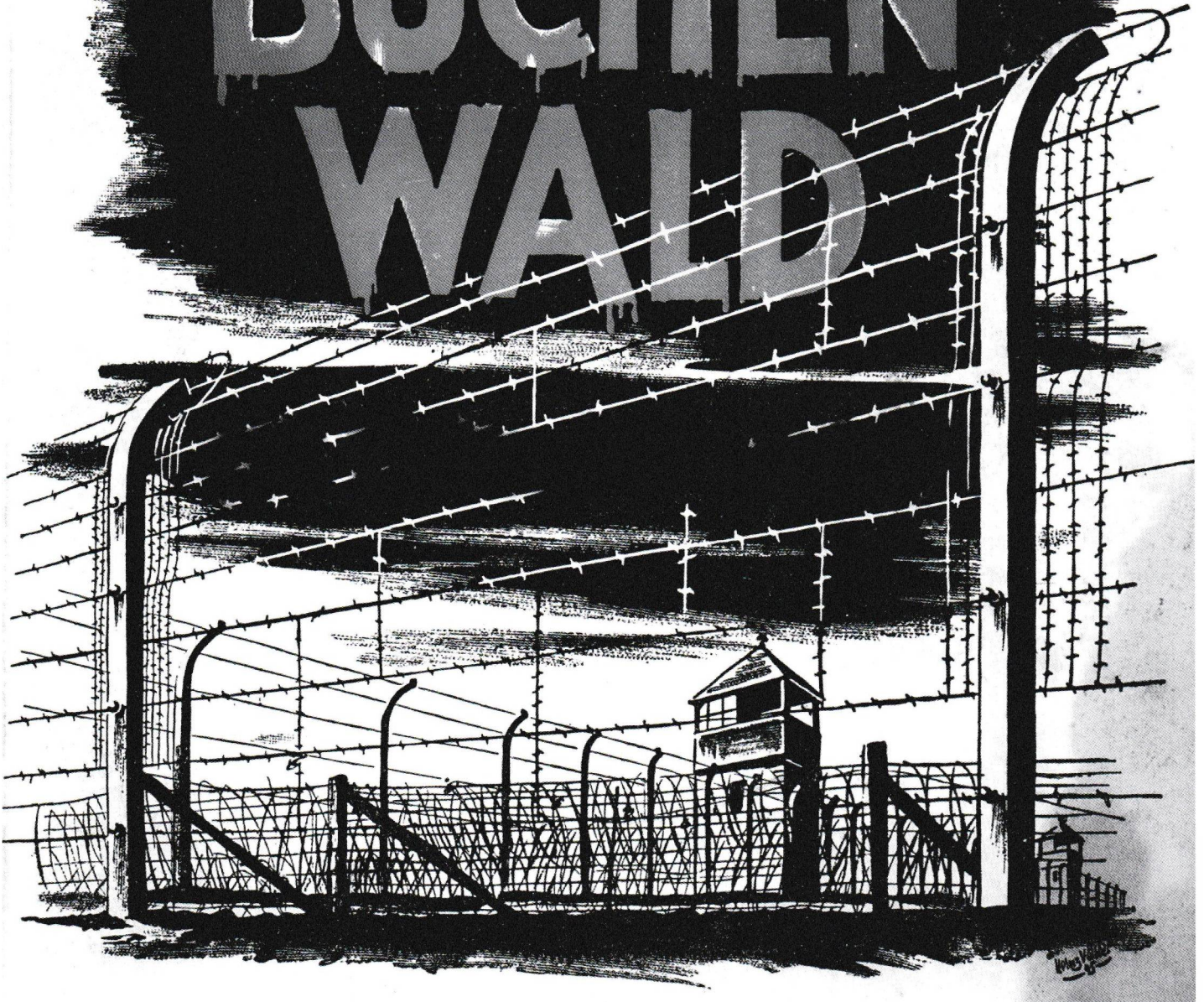
- Den første gruppen besto av 50 studenter og 10 universitetslærere. De ble arrestert av Statspolitiet den 15. oktober 1943 og satt inn på Bredtveit fengsel i Oslo. De ble deretter ganske umiddelbart overført til Berg ved Tønsberg. Herfra ble de ført til Oslo igjen den 9. desember, for transport videre med troppe transportskipet "Donau" til Stettin i Polen, hvor de ankom den 11. desember sammen med gruppe to. Begge gruppene ble transportert videre til leiren St. Andreas ved Sennheim som lå på vestsiden

av Rhinen i det tyskokkuperte Frankrike nær grensen til Sveits. De ankom denne leiren den 20. desember 1943.

- Den andre gruppen på 250 studenter ble arrestert den 30. november og sendt til Stavern sammen med gruppe tre. Gruppen ble sendt fra Stavern til Oslo 9. desember 1943 og så videre med "Donau" til Stettin hvor de ankom sammen med gruppe en den 11. desember. Gruppen ankom St. Andreas den 20. desember 1943 sammen med gruppe en.
- Den tredje gruppen var på ca. 450 mann. Den ble marsjert fra Stavern til Larvik den 7. januar 1944 og transportert videre med tog til Oslo. Herfra gikk turen videre med "Donau" til Stettin hvor de ankom 11. januar 44. Gruppen ble transportert videre til den beryktede konsentrasjonsleiren Buchenwald hvor de ankom den 13. januar. Denne gruppen ble splittet i to den 7. juli 1944. Da ble 120 av dem tatt ut og sendt til St. Andreas hvor gruppe en og to befant seg. Ca. 320 ble dermed igjen i Buchenwald. Disse ble også overført til St. Andreas. Det skjedde den 25. oktober 1944.

BUCHEN WALD

Tysklandsstudentenes oppholdssteder og transportruter i Tyskland fra desember 1943 til april 1945.

Fra Stavern til Sennheim

I det forrige nummeret av Værftsmagasinet ble det forklart hvordan dr. Ohm med stab fra Victoria Terrasse plukket ut 250 av studentene i Stavern den 8. desember 1943 for å sende dem til fangenskap i Tyskland. (Gruppe to) Etter flere timer ute i kulda på appellplassen utenfor Kadettbrakka i Stavern ble endelig listene klare, og studentene ble deretter ganske umiddelbart marsjert til Larvik og transportert videre med tog til Oslo hvor de ankom tidlig om morgenen den 9. desember. En del pårørende hadde møtt opp i gatene mellom Vestbanestasjonen og Filipstad, men de ble jaget bort av bevæpnede SS-folk. Med skrik og spark ble så studentene drevet opp landgangen og ombord i "Donau". Her traff de igjen de 50 studentene og de 10 universitetslærerne som var arrestert av Statspolitiet den 15. oktober og sendt til Bredtveit fengsel i Oslo, og senere til Berg ved Tønsberg. (Gruppe en) Gjensynet var meget hjertelig. "Bergkara" var blitt magre og de så herjet ut etter halvannen måned i major Vallestad's "paradis" på Berg. Her hadde det vært hardt fysisk arbeide og et elendig kosthold.

Så ble det kastet loss, og andre etappe på deres lange reise tok til. Ombord var det også ca. 400 Grinifanger og en del politifolk. Det var bittert for nordmennene ombord å se Norge synke i havet akterut, uten å ane hva som lå for baugen. Tidlig om morgenen lørdag den 11. desember ankom "Donau" Stettin i det tysk okkuperte Polen Det var en kald, sur og tåkete dag. Alle "passasjerene" ble stilt opp på bryggen og der ble de stående hele dagen. Dette ble kaldt for alle, og særlig for dem som var tynnkledde, og det var jo de aller fleste. Ut på kvelden ble Grinifangene stuert inn i kuvogner og transportert vekk. De skulle til Sachsenhausen og like lite som studentene ante de noe om hva som skulle møte dem i fangenskapet. Studentene kunne høre Grinifangene synge inne i jernbanevognene da de senere marsjerte forbi dem på vei til deres første leir. Den lå i Pøltitz ca. 20 km nord for Stettin. Her skulle de vente til et tog kunne ta dem sørover til en ny ukjent leir. Oppholdet i Pøltitz varte bare i tre dager, men i løpet av denne korte tiden forekom det noen situasjoner som ble husket av alle som var tilstede. En av disse situasjonene er gjengitt i sin fulle lengde fordi den er en god illustrasjon på hvordan studentenes fandenivoldske humør kunne gi seg de merkeligste utslag:

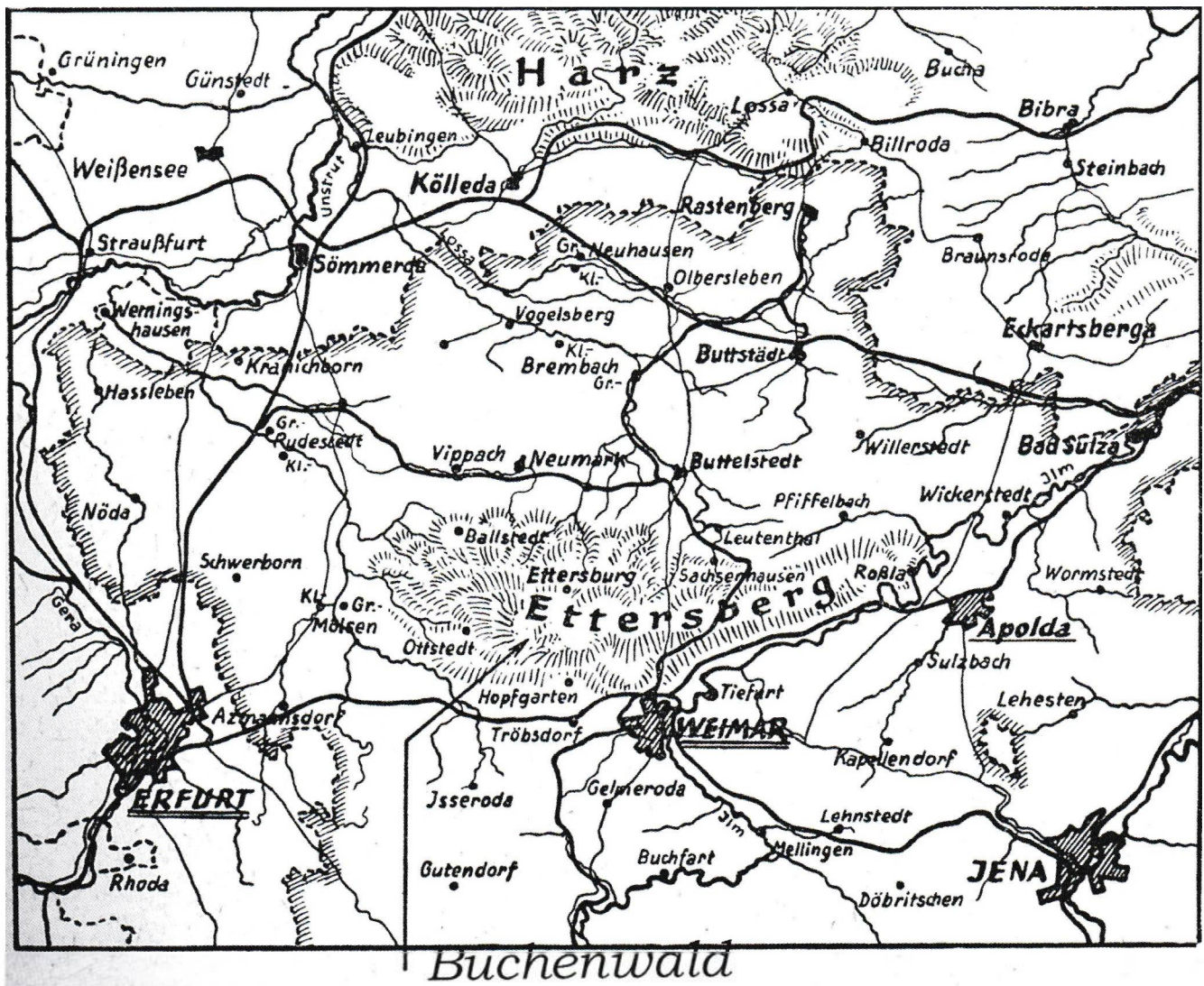
"Pøltitz var vår første leir i Tyskland, og vi var temmelig spent på å se hvordan den var, da med Rediess, Sonderlager i tankene. Landskapet var flatt, trebart og tåkete. Midt ute på en slette prøvde lyskasterne fra vaktårnene rundt i leiren å trenge igjennom skodden, bikkjer ulte, SS-folk skrek, og fanger i fillete klær ble drevet som sauer

inn gjennom porten. Det så lovende ut. Vi ble stilt opp og talt noen ganger, nestkommanderende i leiren holdt en av de vanlige tyske talene, med meget skrik og mange ord, og så var det "los, los", inn i brakkene. Tre hundre mann ble fordelt på tre rom, uten køyer, uten noe å sitte på, uten bord, og uten noen videre anledning til å røre seg. Luft var det også dårlig med, og når en så tar i betraktning at det tredje rommet var nærmest en kullbinge, kan man forstå at vi avventet kommandantens ankomst med interesse. Nestkommanderende hadde nemlig fortalt oss at den høye herre skulle tale til oss senere på kvelden, og så satt vi på gulvet og ventet.

Plutselig begynte det å rasle med nøkler utenfor, døren ble revet opp, og inn trådte en karikatur av en SD-mann i skaftestøvler og full krigsmaling. Et øyeblikk så han rolig ut over forsamlingen - så skrek han i fistel "los, los" og fikk på kort tid skapt en slik forvirring og uorden som bare en tysker kan prestere når alt skal gå kjapt og presis for seg. "Dette er ingen juletreffest" sa han, og det var i grunnen også vårt inntrykk. "Austreten! Aufgehen! Bald kommt der Lagerkommandant!" Og snart sto vi oppstilt utenfor på appellplassen. SD-mannen var meget nervøs for at ikke alt skulle klaffe når kommandanten kom, så han mente det var best at vi trente litt på forhånd i "Augen links" og "Stillstand".

Så plutselig sto han der foran oss, herren til Pøltitz, hans fantastiske stemme runget gjennom Pommernnatten. Han var en opplevelse. Tyrenakke, sprengte fiskeøyne, bred, skjev munn med en veldig sigar, sjarmørmage og nypussede skaftestøvler. Det oste dårlig brennevin av ham. "Heil Hitler, hvem kan være tolk?" En lang student med briller og nevene i lommen Ruslet fram og så begynte hans høyhet å tale. Han hylte og skrek og truet med død og fordervelse hvis vi overtrådte leirreglementet, ikke måtte vi det, og ikke måtte vi det, alt ble belønnet med skudd fra vaktpostene hans. Vi måtte ta av oss hatten når vi møtte en tysker, ikke le, og ikke plystre, kort sakt lære at vi var fanger. Han ga tegn til tolken at han til å begynne med kunne oversette denne lille stubben, noe som egentlig ikke var nødvendig, for alle hadde med all ønskelig tydelighet oppfattet situasjonens bitre alvor. Det virket som en kald dusj i første omgang.

Men tolken holdt hodet vidunderlig klart, rettet litt på luggen, smilte ut over rekkene, og "oversatte": "Som dere ser boys så er denne karen tydelig spikende gæ,ern, så det er ikke verd å hisse han opp mer enn høyst nødvendig, for da vil det bli skutt fra alle bauger og kanter, og det er vel også viktig at vi hilser på disse idiotene siden de setter slik pris på det, noen avgjørende innflytelse på krigens gang tror jeg forresten ikke det vil ha. I det hele tatt må vi regne med svært liten goodwill i dette galehuset." Han nikket til kommandanten at han var ferdig, og denne grep ordet igjen

med stor begjærighet, fektet med armene, hylte og skrek, truet og bannet, steppet fram og tilbake, og bet sigaren i stumper og stykker. Stadig vekk stanset han opp for å slippe tolken til. Det var et skuespill så frekt og grotesk, at den instruktør er ikke født som kan lage maken. Det var et møte mellom to kulturer, som til evig tid vil stå spikret i bevisstheten til dem som var med på norske studenters første appell nede i Hitlers Tyskland. Da Tåkefyrsten, navnet ga seg selv, endelig var ferdig med å tale, ble vi med brask og bram, hyl og eder jaget inn på brakka“.

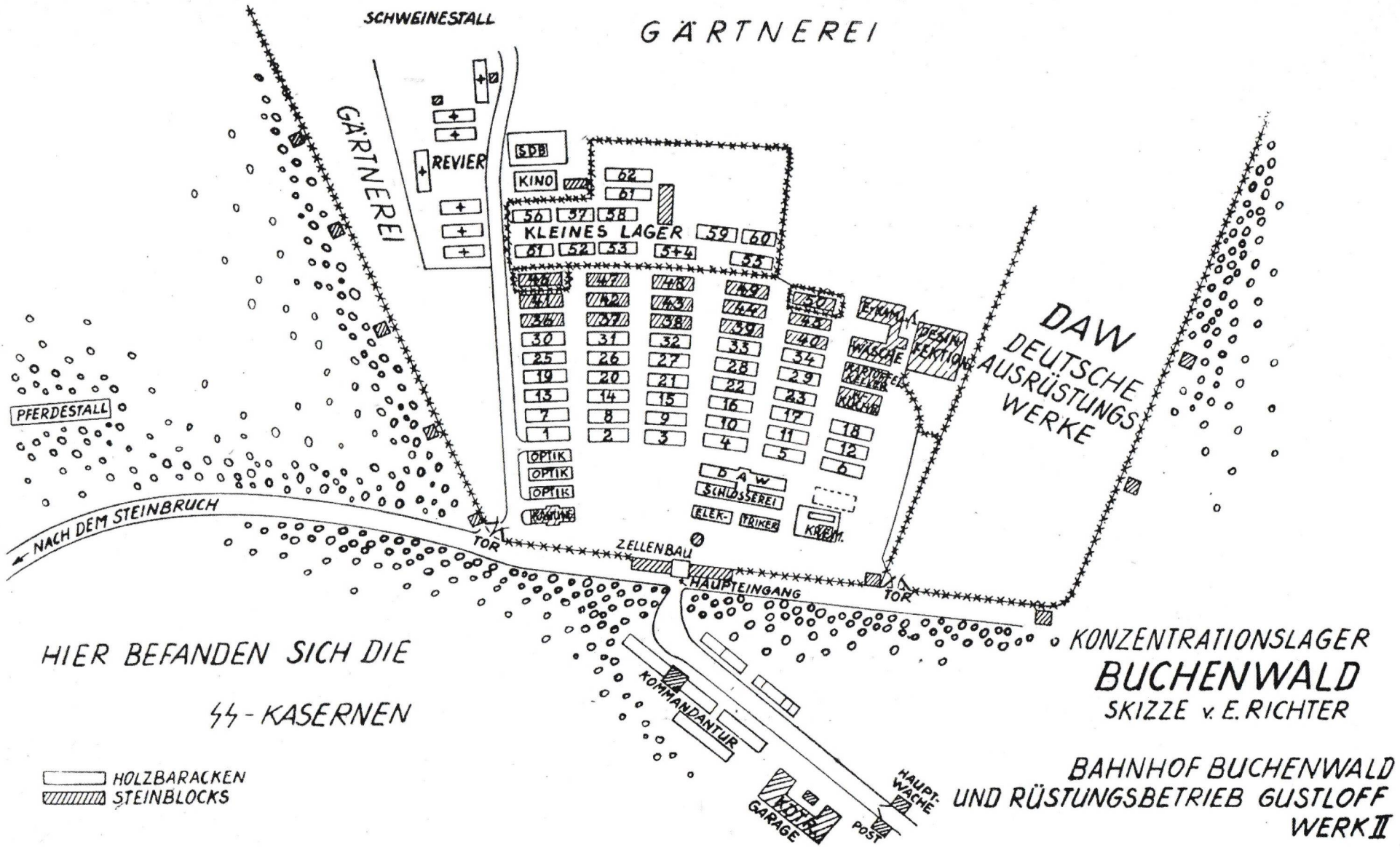
Etter et par dager i leiren i Pølitz ble studentene fraktet med tog sørover i Tyskland, og etter fem og et halvt døgn på toget nådde de endelig fram til Sennheim i Elsass, og SS-Ausbildungslager St. Andreas. “Transportetappen“ var dermed over, og den lange interneringen, som kom til å vare til krigens slutt, kunne begynne.

St.Andreas

Leiren i St. Andreas lå like utenfor Sennheim, 18 km. fra Mülhausen, ved foten av Vogeserne, med Thann og Thurdalen rett i nord. SS hadde overtatt leiren i 1940, og ideen var å utdanne såkalte germanske frivillige her. Det

var vel derfor at studentene ble sendt hit. I sin grenseløse naivitet trodde visse kretser blant tyskerne at bare de norske studentene ble fjernet fra det skadelige miljøet ved Universitetet i Oslo, og kom i de rette germanske omgivelser, så ville de innse riktigheten av den storgermanske tanke, og gå positivt inn for nyordningen i Europa.

De første månedene i St. Andreas ble dermed ikke en tid som var full av sult og savn, terror og fysisk elendighet, men det ble en tid da denne uensartete gruppen av norske akademikere i seig og innbitt kamp mot tyskerne sto samlet og ble skapte om til en ensartet usårbar blokk som sto i mot SS. Denne kampen varte fra de ankom St. Andreas den 19. desember 1943 til mai 1944 da tyskerne gav opp sitt storslagne eksperiment. Som selv tyskerne sa, levde studentene under et psykisk press som ingen andre norske fangegrupper var utsatt for. Tyskerne hadde jo fått den naive ideen om at studentene kunne “omvendes“ dersom de kom i de rette germanske omgivelser og fikk den rette oppdragelsen. De fikk dermed tyske militære uniformer, og de ble organisert som et SS-kompani. De protesterte og slapp i det minste å bære de tyske distinksjonene. De fikk SS-kosthold og en viss frihet.

Noen ble blant annet sendt til universitetet i Freiburg for å studere, men studiene og forelesningene der bar nok preg av å være nazistisk hjernevask.

Studentene kjente godt til de gjeldende konvensjonene og dermed også til sine rettigheter. De arbeidet hele tiden for hjemsendelse. Dette fikk de ikke til, men de var allikevel fornøyde da tyskerne ga opp sin ide om "omvendelse." Det var noen oppviglerspirer blant studentene, og den 17. mai 1944 ble 20 av "verstingene" deportert til landsbyen Weiler som lå noen kilometer lenger opp i Thürdalen som straff. I virkeligheten kom de til å få gode dager, og de fikk etablert god kontakt med sivilbefolkningen. På denne tiden fikk også kompaniet status som arbeidskompani. De utførte innhøstningsarbeide og kunne også gjøre sivil nytte for seg på andre områder. SS ville bruke dem til å arbeide med bl. a. skyttergraver og annet forsvarsrelatert arbeide. Dette klarte studentene å stoppe med bakgrunn i Genevekonvensjonene.

På denne tiden mottok de pakker med mat og tobakk fra Røde kors, og de følte dermed at de hadde det ganske bra tross alt. Den 7. juli måtte de flytte fra St.Andreas til landsbyen Bitchweiler som lå noen lenger opp i dalen i retning mot Weiler fordi de måtte gi plass for 120 norske studenter som skulle komme fra Buchenwald. Da disse kom var altså gruppe en med ca. 60 mann, gruppe to, med ca 250 mann og deler av gruppe tre med ca.120 mann, til sammen ca. 460 av studentene samlet i området rundt St.Andreas i Elsass. Resten av studentene, ca. 320, var igjen i Buchenwald. Disse kom også til St.Andreas, det skjedde den 25 oktober, og dermed var alle samlet i Elsass.

Fra Stavern til Buchenwald

De ca. 450 studentene som var igjen i Stavern etter at gruppe to var reist den 9. desember, levde et brakkeliv til julen var over og fram til 7. januar 1944. Denne dagen så ut til å bli en dag som alle de andre. En stor bridgeturnering var i gang, og ryktene om hjemsendelse svirret. Ved 12-tiden ble det kommandert ekstraappell, alle hev kortene og ramlet ned trappene i Kadettbrakka. Oppstilling utenfor og intens spenning. Det går noen minutter og endelig kommer tillitsmannen ut av kommandantens kontor. Han ser alvorlig ut, stanser foran rekkene. Det er helt stille. "Studenter," sier han, "i ettermiddag går turen til Tyskland." Det ble meget stille i rekkene - Så ramlet politisoldatene inn på plassen. Studentene fikk meget kort tid til å pakke sakene sine. Avskjedsbrev ble skrevet på søppelkassen, eller et annet tilfeldig objekt. De ble aldri sendt. Ny oppstilling, telling. Vaktene marsjerte opp, og så gikk det i ilmarsj til Larvik. Wildenvey sto og vinket vemodig farvel på torget i Stavern. Gamle damer sto å gråt i vinduene, studentene

smilte tappert og vinket tilbake. Ingen ante noe om hva de gikk i møte.

Det var kveld da de kom til Oslo. En flyalarm var i gang, det var fly i luften og det tyske luftvernartilleriet skjøt intenst. "Faren over" Lange klagende sireneul. Skarpe tyske kommandoord. Scenen er dramatisk, rene filmen. Klokken er 24. Kald stjerneklar januarnatt. Lyskasterne flommer over kaien, over lange, frysende rekker med studenter, over SS-folk i skinnfrakker. Det skinner i våpen og glimter i stålhjelmer. Ved bryggen ruver "Donau" opp som en fjellvegg, mørk og urovekkende.

Turen sørover gikk uten dramatik. De ankom Stettin den 11. januar, og så bar det videre med tog til Weimar der de ankom ved middagstid den 13. januar. Så ut på natten var de fremme. De ble jaget ut av vognene, det var mørkt og det regnet. I skinnen fra lyskasterne så de SS-offiserer, vaktposter og hunder. De var nok ikke høye i hatten, og da de hadde marsjert et stykke passerte de det første veiskiltet som ga dem noe å tenke på, "Konzentrations-lager Buchenwald". Det passet bra inn i stemningen da de litt senere fikk øye på skiltet "Krematorium". Så sto de for første gang på appellplassen i Buchenwald. Reisen fra Norge var over, men et helvete som skulle overgå Dantes "Inferno" skulle begynne.

Det første de måtte igjennom var en "innklarerings" som innebar hårklipp på hele kroppen, avlusing med desinfiserende væske, og oppklodning i sebra fangedrakter. Det andre var elendig mat, lopper, vandring i sølete leire og sykdommer. De fikk et bra forhold til de russiske fangene som var der, men forholdet til andre fanger ble dårlig fordi de hadde hørt at nordmennene skulle melde seg frivillig til SS. Forholdene for studentene ble imidlertid betraktelig bedre allerede den 27. januar. De fikk da status som internerte og ikke som fanger.

Dette innebar at de fikk en annen forlegning, håret kunne vokse, de fikk bøker og skikkelig kosthold og de fikk velge sine egne tillitsmenn. Det var imidlertid mye sykdom, og allerede den 19. februar døde den første av studentene. De etablerte en sterk indre organisasjon, de ble ganske velfødde, og var etter forholdene fornøyde. Tiden ble fordrevet med bridgespilling, med sang i sangkor, hvor de sang fedrelandssanger, folkeviser og slagere. Dagsorden ble gjennomført og den ene dagen ble lik den andre helt til den 7. juli. Da ble ganske plutselig en pulje på 120 overført til St.Andreas i Elsass.

For de som var igjen i Buchenwald fortsatte livet som før. Det var stadig frykt for allierte flyangrep. Leiren lå jo inntil Gustoffswerken som var et viktig angrepsmål for de allierte. Tyskerne brukte naturligvis fangene i K.L.Bu. som arbeidskraft. Angrepet kom den 24. august. Det ble mange døde og sårede blant fangene, men nordmennene klarte seg bra. Det oppsto et godt forhold til tsjekkerne og til de 2000 danske politifolkene som også var internert.

Tsjekkerne, som hadde mange gode musikere, komponerte til og med en egen polka som de tilegnet de norske studentene. Den 25. oktober ble resten av studentene, ca 230, overført fra Buchenwald til St.Andreas i Sennheim. Dermed var alle samlet i Elsassområdet.

På marsj østover og vekk fra fronten

På dette tidspunktet var fronten kommet faretruende nær, og de kunne høre kanontordenen som stadig kom nærmere, men fortsatt ble grupper sendt til universitetet i Freiburg for å studere. Den 19. november kom imidlertid det allierte gjennombruddet ved Belfort. Dette var en av nabobyene, og forholdene ble temmelig kaotiske. Studentene befant seg jo fortsatt på vestsiden av Rhinen og fronten var dermed bare noen kilometer unna. Det ble avmarsj fra St.Andreas den 21. november med kryssing av Rhinen ved Breisach. Denne gruppen var nå på 370 mann. Ca. 170 var tidligere skilt ut og sendt til Freiburg, noen for å studere, men de aller fleste var der i arbeidsoppdrag. De befant seg dermed allerede på østsiden av Rhinen. Under et stort alliert flyangrep mot Freiburg den 27. november deltok over 800 bombefly. Angrepet varte i bare 20 minutter, men i løpet av denne tiden var over 50% av husene lagt i grus og mange av de andre sto i brann. Merkelig nok omkom bare en av de norske studentene. I boken omtales angrepet slik:

“Vi kryper sammen rundt omkring, i jordhuller, under jernbanevogner, i kjellere og langs husvegger. Alle som en er sikre på at dette er journey,s end. Det synes umulig å komme levende fra en slik skur. Flyene kommer lavt inn før de slipper bombene. Lyden av hus som raser sammen blander seg med flydur, bombehvin, eksplosjoner og Flak. Det tok omsider slutt, og vi kravlet opp igjen, uten egentlig å fatte at vi var i live. Det var hektiske timer som nå fulgte. Over alt trengtes hjelp, og selv om vi var i fiendeland - vi kunne ikke stå å se på med hendene i lommen. Det var et makabert arbeid å løpe inn og ut i brennende hus, som stadig raste sammen mens blindgjengere eksploderte på alle kanter av byen. Over alt, i blokkerte kjellere, i brennende ruiner, lå døde og sårede. I hele byen fantes ingen redskaper til utgraving - alt var sendt ut til skansegraving. Vi grov i ruinene med bare nevene hele natten.”

Disse studentene fortsatte med sitt redningsarbeid i Freiburg i mange dager og mottok takk og anerkjennelse fra myndighetene der.

Tyskerne prøvde stadig vekk å sette studentene til militære oppgaver i krigssonen. Dette var naturligvis ikke tillatt i henhold til Genevekonvensjonene. I Burkheim, hvor de aller fleste av studentene oppholdt seg etter den 24. november, brygget det opp til en virkelig alvorlig konfrontasjon. Studentene protesterte enda en gang mot å utføre militært arbeid, og denne gangen settes hardt mot hardt og det er med nød og neppe at studenter

unngikk å bli skutt. Studentene “vinner” slaget over SS i Burkheim, ingen blir skutt og de slipper å utføre militært arbeid. De mistet imidlertid all den opparbeidede “goodwill”, og transporten går dermed til Buchenwald igjen, både til fots og med jernbane.

Til Buchenwald igjen

Dette ble en skikkelig nedtur. Ikke bare har de mistet sin status som internerte, men de blir fanger med den aller laveste status. De blir dermed innkvartert i den dårligste delen av leiren som går under navnet “Kleinlager.” De ankom leiren den 14. desember og ble ønsket velkommen av de andre fangene. De hadde hørt om aksjonen i Burkheim, og de var utvilsomt dagens helter. De fikk mat og røyk av de andre fangene og særlig var de danske politifolkene rause, de fikk jo Røde kors pakker. Men hverdagen tok til allerede dagen etter. Kosten var virkelig mangelfull og dårlig. Sykdommene kom allerede i løpet av et par dager, og diaré, dysenteri, angina og lungebetennelse ble en daglig foreteelse. Julen ble feiret i leiren. Sammen med danskene klarte de og organisere og improvisere en uforglemmelig julefeiring.

Umiddelbart etter nyttår ble de satt til kroppsarbeid ute. Det ble lange og slitsomme dager for de norske fangene. Tillitsmannen oppnådde imidlertid å få foretrede for leirkommandanten, SS-Standartenführer Pister. Forsøket førte fram, og det gikk ikke mange dagene før de igjen fikk flytte opp i den bedre delen av leiren med de samme forholdene som de hadde hatt her forrige gang de var her.. Et slaraffenliv kunne begynne igjen, og dagene gikk med bridge, foredrag, revyer og diskusjoner. Den 28. februar fikk studentene beskjed om at de skulle flyttes til K.L. Neuengamme ved Hamburg.

Fra Buchenwald til Neuengamme og hjemover

“1. mars 1945. Oppbruddsstemning i blokk 51. - Dansker og nordmenn om hverandre i et hav av tomme danskekartonger og all slags selsom bagasje. “Austreten! - Abzählen! - Aufgehen zu fünfē“ - over appellplassen for siste gang. Porten smalt i bak oss. Morgentåke over ruinene av Gustloffwerkene, et bilde på det som var igjen av Hitlers Tyskland”

På dette tidspunkt var krigen enda ikke slutt, og de allierte gjennomførte stadig vekk flyangrep mot mål som lå på østsiden av fronten. Studentenes tog unngår heller ikke å bli angrepet, og det er med nød og neppe og med mye flaks at de slipper unna denne gangen. Det var et lite angrep, men neste dag, etter at studentene hadde reist videre, ble jernbaneområdet i Erfurt, hvor de sto, slettet av kartet.

Den 5. mars ankom de Konzentrationslager Neuengamme, og reisen nordover hadde dermed kommet enda noen skritt nærmere Norge. Her kom de under kommando av den notoriske bøddelen fra Lublin, Obersturmführer Thomann, som personlig og nærmest for sin egen fornøyelse skyld hadde tatt livet av 20 000 mennesker. Fangene som befant seg i Neuengamme var i en elendig forfatning. Kameratskap og samhold mellom fangene fantes ikke. Blockältestene og kapoene var om mulig verre enn SS selv, og de var adskillig kvassere enn dem de var vant med. I krematoriet var det stordrift og når arbeidskommandoene rykket inn om kvelden etter 11 timers dag, hadde de alltid flere døde med seg. Studentene hadde nå status som "Häftlinge" det vil si fanger. De ble dermed sendt ut på arbeid, tungt og kjedelig arbeid fra kl. 7 til kl. 1800. Forholdene på arbeidsstedet var forferdelige. SS-folk og Kapoer forsøkte å overgå hverandre i brutalitet, de sparket og slo, nærmest av gammel vane. De norske studentene sto ikke i noen særstilling til å begynne med, men de var vant til å holde sammen, og hadde adskillig med mat å unnvære så lenge de fikk Røde Kors pakker fra Danmark. Og ved hjelp av tørrmelk og pølse kunne de kjøpe sjelen til hvilken som helst tysker, SS-mann eller konsentrasjonsleirprominens. Litt etter litt utviklet de et omfattende system av bestiklinger. Det var ikke den autoritet i leiren som ikke på en eller annen måte var kjøpt av studentene. Forholdene for danskene og nordmennene ble snart mye bedre, og de fikk bl.a. velge sine egne blockältester. I slutten av mars begynte de første norske fangene fra Sachsenhausen å komme. De var hentet av svenske Røde Kors busser, og hver eneste dag strømmet dansker og nordmenn inn fra alle kanter av Tyskland. Svenske Røde Kors-offiserer var daglig i leiren og svenske lotter arbeidet på sykestua, som forøvrig ble utvidet og forbedret ved hjelp av 3000 sigaretter fra danskepakkene. Det var nå overflod av mat, og fra den skandinaviske leiren som snart tellet opp mot 4000 innbyggere, ble det sendt ut tonnevis av levnettsmidler til de andre fangene i Neuengamme.

I begynnelsen av april begynte man å sende syke til Sverige. Det var et resultat av grev Bernadottes forhandlinger med Himmler. Først dro de som var meget syke, så dro de som var litt syke, og til slutt dro de som var "svenskesyke".

"Syketransportene til Sverige fortsatte å gå, men så plutselig 18. april ble de stanset, etter ordre fra Gestapo, ble det sagt. Fronten rykket nærmere både fra øst og vest. Bremen var tatt og russerne nærmet seg Berlin. Vi lå midt i mellom. Ryktene surret om ørene på oss: Snart skulle leiren overtas av svenske Røde Kors, snart skulle vi evakueres opp til danskegrensen. Om aftenen 19. april

fikk vi beskjed om å være klar til avmarsj 3.30 neste morgen, og i løpet av den dagen ble alle skandinaviske fanger kjørt i svenske og danske Røde Kors busser til to leirer i Danmark: Frøslev og Horsens.

Vi var fremdeles under tysk kontroll, men vi betraktet oppholdet i Danmark som en mellomstasjon på reisen til Sverige, og etter ti dager gikk turen videre gjennom Danmark, over Øresund til Malmö og videre med tog til Hålsingborg. Her ble vi fordelt på forskjellige forlegninger, og etter endt karantenetid ble alle studentene samlet i Stockholm, Uppsala og Lund. Den offisielle grunnen var at vi skulle "gjenoppta våre studier", men det er vel tvilsomt om det ble noe videre aktiv studering for noen av oss. Den 24. mai reiste vi samlet hjem over Göteborg. Tidlig om morgenen den 25. ble vi mottatt av rektor Seip på Universitetsplassen. - Den lange reisen var slutt."

De som døde:

14 av de norske studentene døde mens de satt i fangenskap, eller var internert i de tyske leirene. Tre døde etter frigjøringen av sykdommer som de hadde pådratt seg i Tyskland. Til sammen måtte altså 17 av dem bøte med livet.

Rettelse:

I det forrige nummerte av Værftsmagasinet var det i innlegget om tysklandsstudentene gjengitt et kopi av et tysk dokument. I billedteksten var det forklart at dokumentet var en innkalling til fengsling i Stavern. Dette er feil. Dokumentet var et løslatelsesbevis som ble gitt til dem som ble løslatt fra fangenskapet Stavern. I følge dette beviset skulle vedkommende begi seg direkte til sitt hjemsted for der snarest å melde seg for nærmeste politimyndighet. Denne politimyndigheten skulle da registrere og bevitne at vedkommende hadde meldt seg. (Her skulle det være full kontroll og ingen tilfældigheter.)

H.S.

Litteratur:

- "Tysklandsstudentene". Michael Sars og Knut Erik Tranøy. J. W. Cappelens forlag 1946.
- "Aulaen brenner". Norske studenter under hakekorset. Knut Eidem. Gyldendal forlag 1980.
- "Slottsfanger". Knut Jørgen Erichsen.
- "Studenter fra Norge". Utgiver: Lundes forlag.
- "Fra Aulaen til Buchenwald". Nils M. Apeland.

«Kunsten å overleve»

Arnt Friisk var en av Tysklandsstudentene som opplevde hele historien fra ende til annen. Han bor nå i Bærum, og Værftsmagazinet har vært i kontakt med ham for å få vite litt mer om hvordan forholdene var for studentene, særlig i den tiden de var i Stavern. I et brev til oss sier han blant annet følgende:

“Jeg legger ved Stavernsangen og “Bedre og bedre“ som ble en slags trøst i gode - og særlig i onde dager som fulgte etter oppholdet i Stavern.“

Når vi som utenforstående, leser og hører historien om Tysklandsstudentene, må vi uvilkårlig spørre oss selv om hvordan de kunne holde ut slik de gjorde? Noe av det verste i slike situasjoner er usikkerheten. Studentene visste jo ingenting om hva fremtiden ville bringe, den var høyst usikker, og mulighetene for at det ble en tragisk utgang var så absolutt tilstede. Det var sikkert lett å henfalle til mismot og pessimisme, men som vi har sett i sammendragene av boken, var det et miljø og en ånd blant dem som bidro til det livsviktige samholdet og til optimisme. I den forbindelsen var sangen viktig. En av sangene som ble sunget, ble til i Stavern før utgangen av 1943. og sunget på nyttårskabareten i Stavern.

En annen sang ble til i Tyskland. Den fikk navnet “Buchenwaldsangen.“ Den kom til å følge dem på reisen

gjennom resten av krigen og ble ofte sunget blant annet sammen med “Bedre og bedre dag for dag“.

Både “Stavernsangen“ og “Buchenwaldsangen“ ble skrevet av Knut Tranøy. Han var også forfatter av boken “Tysklandsstudentene“ sammen med Michael Sars. Det var for øvrig Sars som var den meget freidige tolken som oversatte “Tåkefyrstens“ tale til studentene under den omtalte oppstillingen i Pøltitz.

I en kommentar til “Buchenwaldsangen“ sier Arnt Friisk at det finnes to versjoner. Den opprinnelige, som er gjengitt nedenfor begynner med 350 studenter alle mann....., for det var 350 norske studenter i Buchenwald. Den andre versjonen begynner med 650 etc. Friisk sier:

Den andre versjonen er en liten omskrivning i anledning 60-års markeringen for arrestasjonen i aulaen 1. desember 2003 (1943). Til sammen var vi jo 650. Sangen ble fremført av et større kor fra podiet i aulaen i en fullsatt sal!

Stavernsangen

Egen melodi.

(Tekst: Cand.mag. Knut Erik Tranøy)

1.

Häftlingslager i Stavern, la alle struper

tone fulle ut i vinternatt og kulde.

Hør vår kjenningsmelodi, når brakkene

Fra 1 til 13 stemmer i.

Den skal klinge så det høres helt til Shitomir

Litt i moll, men mest i dur. Hold humøret høyt,

Og du skal se det hele glir. Gaudeamus igitur!

Om din middag er potet, potet, potet og

kartofler ut i evighet, tar vi allikevel vårt:

Taratumpta, tarataratumptatarateia.

Los for Stavern Universitet!

2.

Du som frøs på Viking Bar, som trass i is og
Holkeføre vasket både hals og øre.
Du som ventet på appell hver dag i mange
Timer, syng allikevel:

Selv om skjebnen er imot oss, la den komme an,
hele brakka står parat. Det er fellesskapets
bånd som binder alle mann. Du er turner kamerat!
Så tar vi Svingstanggjengen kjempeslengen i sin hall.
Akrobatisk er studentens kall. Der spirer rykter frem.
Taratumpta, tarataratumptatarateia!
Hjem! Har chauffør,n sagt i alle fall.

3.

Alma Maters filial, hvor Baldrian er Rottenführer,
Prorektor og skulestyrer.
Hvor er den store gjennomtrekk
Blåser allting uten matlyst og humøret vekk:

Her skal alle gutta fryse, det er bare tull med
en varme over null. Og om lufta ikke holder minst
en halvpart støv, er å puste bare tøv. Daglig vask
med vann og såpe er en syk idè.
Det er få som overlever det.
Men vi tar allikevel vårt:
Taratumpta, tarataratumpta tara-
Teia, - og så til Buchenwald av sted.

*(Sunget første gang ved nyttårskabareten i Stavern Lager
31. desember 1943.)*

Buchenwaldsangen

Egen melodi.

(Tekst: Cand.mag. Knut Erik Tranøy)

1.
350 studenter alle mann
dro mot syden over hav.
Bautet i dagevis over sletteland
Og fikk håret klippet av.
Og nå går vi her og venter at
Kursen blir lagt om på nordlig ratt.
350 - og alle mann i kor: Det er tid til å dra mot nord!

2.
350 - til alle sammen kom
pakkepost med piller i.
Poser med piller og terninger i flom
Faye Smith fikk 110.
Og nå skriver alle mann i kor:
Ikke flere vitaminer, mor!
Rød eller svart, i vår daglige diett,
Piller alltid første rett!

3.
350 - og alle fikk de brev
i fra den de reiste fra.
Hjemme i snelandet piken satt og skrev
Til censuren svimet a,:
"ensom er jeg nå ved Tag und Nacht,
men jeg håper utav all min Macht,
at ganske bald, du og jeg og alle mann
går i sol på Karl Johan!"

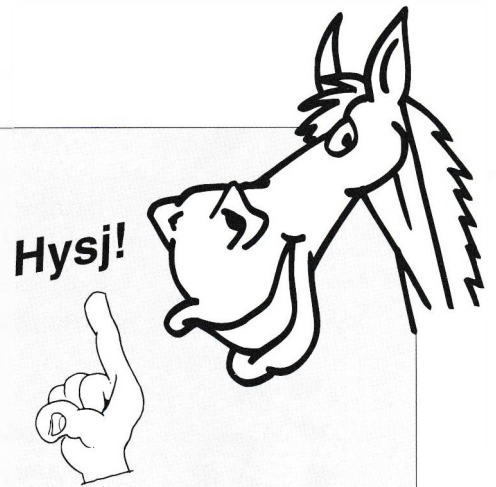

Neste nummer kommer ca. 20. september

Et gammelt brev

bearbeidet av Rune Sørli

Bergartilleribataljon nr. 1
j.nr. M. 50/32
Kristiansand S. den 24. februar 1932

Mobiliseringsak

Til Stavern Formannskap

Innsendelse av plan og lister for utskrivning av hester og kjøretøyer til feltbruk

I bataljonens skrivelse av 21.11. f.å. til den ærede kommune, bad bataljonen om innen den 15. februar d.å. å få oversendt:

- 1) Kommunens plan for utskrivning av hester og kjøretøyer til feltbruk (skjema nr. 8), og
- 2) Liste over de utskrevne hester og kjøretøyer (skjema nr. 7).

Da bataljonen ennå ikke har mottatt disse oppgaver fra den ærede kommune, tillater man sig å be om at de nå må bli innsendt hertil snarest.

Falkenberg

Saken blir oversendt Hesteutskrivningsutvalget i Stavern 27.2.1932

I svaret herfra heter det:

Tilbakesendes det ærede formannskap under henvisning til vedlagte gjennomslag av skrivelse der idag er avsendt til oberstløytnant Falkenberg, Bergartilleribataljonen nr. 1, Kristiansand.

I anledning av Bergartillerietbataljonen nr. 1's ærede skrivelser tillater man sig å meddele årsaken til at der ikke er innsendt oppgaver fra Stavern kommune.

Hesteutskrivningsutvalget i Stavern har nemlig gjennom Stavern Formannskap mottatt en rundskrivelse fra Det Konglige Forsvars-Departement av 10. januar 1932 en anmodning om å innsende de her beroende eksemplarer av "Reglement for utskrivning av hester og kjøretøyer til feltbruk" samt de ubenyttede skjemaer - da Stavern kommune er fritatt for utskrivning av hester og kjøretøyer til feltbruk.

Reglementer og skjemaer ble innsendt til Hærens trykkningskontor den 12. februar 1932.

Samtidig kan jeg opplyse om at Hesteutskrivningsutvalget i Stavern finner at Stavern fortiden ingen hester har til utskrivning til feltbruk, da vognmennene her i den senere tid har anskaffet sig biler istedenfor hester og de hertil benyttede kjøretøyer.

Ærbødigst

Paus-Ohlsen
formannen i utvalget

Tyske offiserer inspiserer Rakke Fort i 1942. Foto: Rune Sørlies fotosamling.

Nederst: Rune Sørlie har tatt stilling i deres "fotspor". Foto: Svenn Dvergastein

Siden 1841 har vi vært "BANKEN" i Stavern

Stavern sett fra sør øst den 24. juni 1967.
Foto: Rune Sørliens fotograming

Historisk tilbakeblikk

Siden 1841 har vår bank betjent lokalmarkedet i Stavern med banktjenester. Mangt og mye har skjedd siden den tid, men "banken" i Stavern er fortsatt i god drift og betjener også i dag både privatpersoner og bedrifter med et variert og komplett tilbud av finansielle tjenester.

Tidene forandres, folks behov og ønsker endres, noe vi i SpareBank 1 Vestfold har tatt konsekvensen av.

Noen å snakke med

Hos oss i Stavern vil du alltid finne noen å "snakke" med. Hos oss finner du engasjerte medarbeidere med lang erfaring og stor kunnskap. De er der for deg. Vi har "banket" for Stavern siden 1841.

Alt du trenger på ett sted:

- Økonomisk rådgivning
- Lån til alle formål
- Plassering / aksjer og fond
- Skade- og livsforsikring
- Kortprodukter
- Betalingsformidling
- Kjøp og salg av bolig

Velkommen inn du også!
Tlf. 02480 - www.sparebank1vestfold.no

Vit at vi er der.

SpareBank 1 Vestfold

Alt på ett sted

- du får det hos oss i Stavern.

Det er med stor glede vi kan ønske deg som kunde velkommen i moderne og kundevennlige lokaler. Her vil kompetente medarbeidere med god lokalkunnskap sørge for at du får levert alle tradisjonelle bankprodukter som finansiering, innskudd, kortprodukter, valuta, regningsbetaling m.m. I tillegg får du råd om alternative plasseringer og livs/skadeforsikring.

EiendomsMegler 1 tilbyr alle tjenester innen eiendomsmegling: Salg - kjøp - rådgivning. Kort sagt - du får alt på et sted i Stavens tradisjonsrike bank.

Selvbetjening

MiniBank - nettBank og myntteller vil være tilgjengelig dersom du ønsker å benytte deg av vårt selvbetjeningsmiljø.

Engasjert i lokalsamfunnet

Honnørordet "Lokalbanken" betyr noe for oss i Stavern. Vi har engasjert oss i et stort antall arrangement både av kulturell og idrettslig art. En aktiv medspiller i "Glade dager", sponsor for musikkorps og idrettsforeninger samt bidragsyter til en rekke andre tiltak i lokalsamfunnet Stavern.

Vi håper at du setter pris på dette og også for fremtiden vil gjøre dine bankforretninger hos oss.

Sidsel E. Andersen

Turid Selvig

Trond Morten Istre

Hanne Sandene